

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИOPTIMIZATION OF THE FINANCIAL MECHANISM
OF THE FUNCTIONING OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

УДК 336.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.82-15>**Синиця С.М.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління
та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту
Західноукраїнського національного
університету**Фурса Т.П.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління
та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту
Західноукраїнського національного
університету**Король Д.В.**магістрант,
Івано-Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту
Західноукраїнського національного
університету**Synytzia Svitlana**Ivano-Frankivsk Education and Research
Institute of Management
West Ukrainian National University**Fursa Tetiana**Ivano-Frankivsk Education and Research
Institute of Management
West Ukrainian National University**Korol Dmytro**Ivano-Frankivsk Education and Research
Institute of Management
West Ukrainian National University

У статті розглянуто сутність пенсійної системи України та її рівне вість. Визначено, що обов'язковою умовою організації будь-якої пенсійної системи є створення державою правової, організаційної та фінансової основи для забезпечення ефективного її функціонування. Охарактеризовано загальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення в Україні. Визначено аспекти фінансового механізму пенсійних фондів в Україні. Охарактеризовано основні завдання діяльності пенсійного фонду України. Здійснено аналіз показників виконання бюджету пенсійного фонду України за 2019–2022 роки, динаміки доходів Пенсійного фонду України за 2019–2022 роки, а також динаміки чисельності пенсіонерів за 2019–2022 роки. Визначено шляхи вдосконалення фінансового механізму пенсійних фондів. Обґрунтовано необхідність та переваги запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи як одного із способів оптимізації функціонування пенсійної системи в Україні.

Ключові слова: пенсійна система, фінансовий механізм, Пенсійний фонд України, недержавні пенсійні фонди, солідарна система, накопичувальна система.

The article examines the essence of the pension system of Ukraine and its equality. It was determined that a mandatory condition for the organization of any pension system is the creation of a legal, organizational and financial basis by the state to ensure the effective functioning of the pension system. It is characterized that a general system of mandatory state pension provision has been created in Ukraine, which provides for the accrual of pension contributions to a special pension fund. Aspects of the financial mechanism of pension funds in Ukraine are defined. The financial mechanism of pension funds in Ukraine is characterized, which includes such aspects as: mandatory pension contributions; storage system; support of non-state pension funds; investment of pension funds. The main tasks of the PF of Ukraine have been determined. An analysis of indicators of the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2019–2022, the dynamics of income of the Pension Fund of Ukraine for 2019–2022, as well as the dynamics of the number of pensioners for 2019–2022 was carried out. The analysis showed an increase in the costs of PFU, as well as a decrease in the number of pensioners. Ways to improve the financial mechanism of pension funds have been determined. The need and advantages of introducing a mandatory accumulative pension system as one of the ways to optimize the functioning of the pension system in Ukraine are substantiated. It was determined that the accumulation system provides that in addition to the state pension, which is paid from the state budget, citizens can also accumulate funds for their individual pension accounts, which are invested in various financial instruments. The implementation of the mandatory accumulative pension system requires detailed study and planning by the government and pension organizations. It is important to balance benefits and risks and ensure social justice for all citizens. It has been proven that the introduction of non-state pension funds in Ukraine will increase the possibilities of overcoming the crisis of the pension system, contribute to the improvement of the welfare of pensioners and stimulate the development of the financial market.

Key words: pension system, financial mechanism, Pension Fund of Ukraine, non-state pension funds, solidarity system, accumulation system.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, основним завданням держави України у системі соціального захисту населення є: щоб кожен громадянин мав можливість отримувати гідну заробітну плату та гідні соціальні виплати, а отже, заслуговував на належний рівень життя. Існуючу пенсійну систему часто називають кризовою. Для перебудови вітчизняної пенсійної системи необхідно реформувати існуючу солідарну систему, створити накопичувальну систему та сприяти призначенню добровільних пенсій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми пенсійного забезпечення знайшли висвітлення в дослідженнях з питань: державного

пенсійного страхування в Україні (О. Зарудного), методології управління фінансовим забезпеченням та формуванням коштів Пенсійного фонду України (І. Чугунова, Г. Лопушняк), дослідження закордонного досвіду пенсійного забезпечення (В. Рудик).

Постановка завдання. Метою статті є аналіз фінансового механізму пенсійної системи України та фінансового стану ПФУ, визначення основних проблем його функціонування, зокрема шляхом аналізу доходів та видатків бюджету ПФУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійна система відіграє важливу роль у суспільно-політичному житті країни, фіскальній та

бюджетній системі, а також має великий вплив на формування та перерозподіл грошових ресурсів і стабільність держави зокрема. Обов'язковою умовою організації будь-якої пенсійної системи є створення державою правової, організаційної та фінансової основи для забезпечення ефективного функціонування. Держава несе відповідальність за добробут кожного громадянина через систему соціального забезпечення, в тому числі пенсійну.

Пенсійне забезпечення в сучасних умовах потребує змін. Витрати на державне соціальне страхування становлять страхові внески громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетні та інші джерела фінансування [4, с. 27].

В Україні запроваджено сучасну багаторівневу пенсійну систему, яка забезпечує безпеку людей після закінчення роботи. Система складається з трьох окремих рівнів. Два з них є обов'язковими, а один – добровільним.

У відповідності до Закону України № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1], система пенсійного забезпечення складається з 3 рівнів (рис. 1).

У сфері пенсійного забезпечення держава реалізує відповідну фінансову політику, яка включає заходи, що передбачають комплекс правових, організаційних, адміністративних та інших заходів, спрямованих на ефективне формування багатоджерельних фінансових ресурсів для забезпечення, розподілу, забезпечення, розподілу, фінансування системи з метою раціонально використовувати та контролювати рух відповідних коштів [4, с. 8].

В Україні, крім пандемії, на стійкість пенсійної системи і рівень пенсійного забезпечення грома-

дян значний вплив мають військовий стан і військові дії, що відбуваються на нашій території. Це ще більше ускладнює нормальне функціонування пенсійної системи в цілому, фінансове наповнення Пенсійного фонду України [7, с. 21].

Україна має загальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення, яка передбачає нарахування пенсійних внесків у спеціальний пенсійний фонд. Фінансовий механізм пенсійних фондів в Україні може включати наступні аспекти:

1. **Обов'язкові пенсійні внески:** Працівники та їх роботодавці зобов'язані сплачувати обов'язкові пенсійні внески заробітної плати працівника. Ці внески перераховуються до спеціального державного пенсійного фонду.

2. **Накопичувальна система:** Частина пенсійного забезпечення може базуватися на індивідуальному накопичувальному рахунку кожного пенсіонера. Це означає, що пенсіонер має особистий рахунок, на який перераховуються пенсійні внески з його заробітної плати та з можливістю додаткових внесків. Розмір пенсії залежить від розміру нарахування на цьому рахунку.

3. **Підтримка недержавних пенсійних фондів:** крім державного пенсійного фонду, коштів також недержавних пенсійних фондів, які пропонують додаткові пенсійні програми. Ці фонди можуть працювати на конкурентних засадах, а працівники та роботодавці можуть добровільно поза ними.

4. **Інвестування пенсійних коштів:** Пенсійні фонди традиційно інвестують кошти в різні фінансові інструменти, такі як акції, зобов'язання, нерухомість тощо, з нарахуванням прибутку та збільшенням накопичень на пенсійних рахунках.

Рис. 1. Рівневність пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Таблиця 1

Показники виконання бюджету пенсійного фонду України за 2019–2022 роки (млн. грн.)

Показник	Рік					Абсолютне відхилення (+/-)		
	2019	2020	2021	2022	2020/2019	2021/2020	2022/2021	
	Залишок коштів на початок року	98612,8	168748,4	950300	-4256,0	+70135,6	+781551,5	-954556
Доходи, всього	439003437,1	489835415,4	512765023,5	620423105,8	+50831978,3	+22929608,1	+107658082,3	
У т.ч. власні надходження	245798622,7	300461141,3	334185670,9	403937328,5	+54662518,6	+33724529,6	+69751657,6	
Видатки, всього	438603838,0	489610586,5	520945086,7	590098397,6	+51006748,5	+31334501,2	+69153310,9	
У т.ч. за рахунок власних надходжень	253895469,5	338849555,1	367207439,7	403449097,1	+84945085,6	+28357884,6	+36241657,4	
Залишок коштів на кінець року	399599,1	224828,9	-4256,6	557256,3	-174770,2	-229085,5	+561512,9	

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Спроможність пенсійної системи забезпечує громадянам гарантовану державну пенсію залежить від її фінансової стійкості, яка не може бути забезпечена без участі в цьому процесі державного управління. Так, Н. Лаврухіна [16, с. 41] вважає, що «основними завданнями державної політики у сфері пенсійного захисту є підтримка економічно активного населення, створення умов для його самореалізації, відтворення трудового потенціалу, розвиток необхідного стимулу для продуктивної діяльності щоб запобігти масовій безробіттю, Ефективні заходи щодо підвищення потреби платоспроможності населення мають стати фінансовою основою функціонування української пенсійної системи».

Фінансовий механізм, який забезпечують пенсії, можна виразити як сукупність методів, форм, важелів та інструментів формування та використання коштів пенсійної системи для досягнення соціального ефекту. Основою цього є процес формування пенсійних фондів. Оскільки до пенсійної системи входять ПФУ, недержавні пенсійні установи та різноманітні фінансові організації.

Основними завданнями ПФУ є адміністрування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; збір, накопичення та облік внесків; розподіл пенсій; забезпечення своєчасного та адекватного фінансування та виплати пенсій, церемоніальної допомоги та інших соціальних виплат, які регулюються законом про виплати пенсійного фонду України.

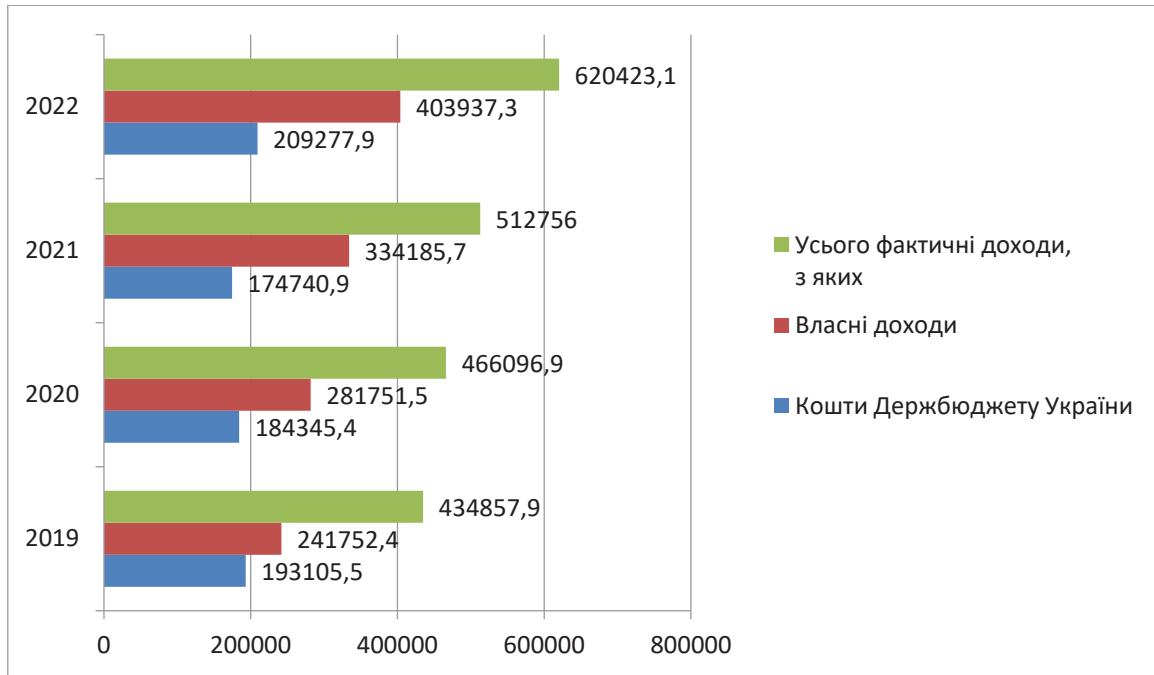
Характеристика діяльності ПФУ наведена у таблиці 1. Дані, перераховані в таблиці, вказують на позитивну динаміку загального зростання доходів Пенсійного фонду України у 2019–2022 роках (таблиця 1).

За 2022 рік загальний обсяг видатків ПФУ становив 590 млрд. грн, з них за рахунок власних надходжень 403 млрд. гривень. Зростання витрат в порівнянні з 2021 роком відбулося на 69 млрд. гривень.

У 2022 році порівняно з 2021 роком загальний дохід зріс на 107,7 млрд. грн. або на 21%. У структурі доходів 403,9 млрд. грн. (65,1%) – власні, 209,3 млрд. грн. (33,7%) – кошти Державного бюджету (рис. 2).

Станом на 1 січня 2020 року, в Україні було зареєстровано 11,33 млн. пенсіонерів, що на 135,7 тисяч чоловік менше, у порівнянні з 1 січня 2019 року. Станом на 1 січня 2023 року в Україні було зареєстровано 10,69 мільйонів пенсіонерів, а 01.01.2022 р. – 10,84 мільйонів (рис. 3). станом на 01.01.2023 р. зареєстровано 10,7 млн. пенсіонерів, із них із них продовжують працювати 2,7 млн. пенсіонерів.

Наразі основним джерелом доходу для більшості українських пенсіонерів залишається сплата первинної (солідарної) системи загальнообов'язкового державного пенсійного

Рис. 2. Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2019–2022 роки, млн грн.

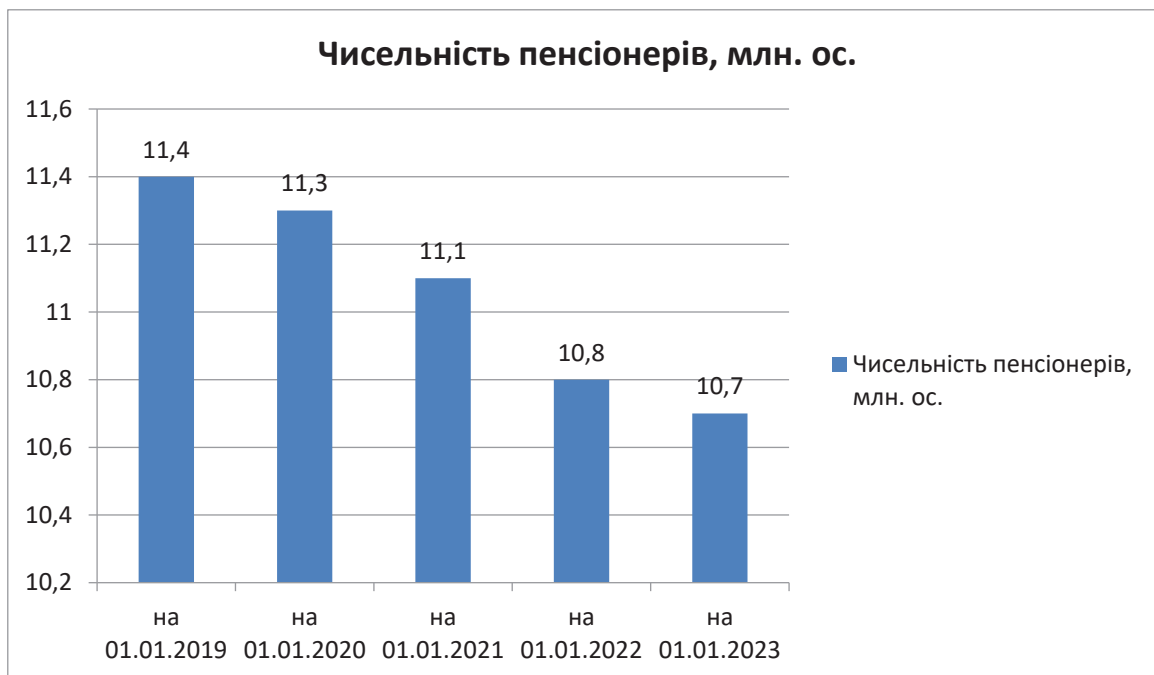
Джерело: сформовано автором на основі [2]

страхування, яка перебуває у кризовому стані та не може забезпечити гідний рівень життя населення України.

Оптимізація фінансового механізму функціонування пенсійних фондів в Україні є завданням для забезпечення стійкості та ефективності пенсійної системи. Ось деякі шляхи вдосконалення фінансового механізму пенсійних фондів:

1. Реформа інвестиційної стратегії: Пенсійні фонди можуть докладати зусиль для розробки більш ефективних інвестиційних стратегій. Це включає в себе розширення портфеля інвестицій, диверсифікацію активів та вдосконалення процесу управління ризиками.

2. Розвиток інфраструктури ринку капіталу: Поліпшення капіталу ринку сприяє збільшенню

Рис. 3. Динаміка чисельності пенсіонерів за 2019–2022 роки

Джерело: сформовано автором на основі [2]

можливостей для інвестування пенсійних коштів. Заохочення розвитку бірж та інших фінансових інструментів може забезпечити більше варіантів для підвищення прибутковості фондів.

3. Фінансова грамотність: Забезпечення фінансової грамотності серед населення може сприяти підвищенню свідомості про важливість пенсійного забезпечення та різних варіантів пенсійного нарахування.

4. Технологічні інновації: Використання сучасних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, може підвищити ефективність управління пенсійними фондами, знизити витрати та збільшити прозорість операцій.

5. Регулююча політика: Вдосконалення регулюючої політики та нормативно-правового середовища може сприяти підвищенню надійності та стабільності пенсійних фондів.

6. Соціальний діалог: Залучення представників різних сфер суспільства до дискусій та рішень щодо адміністративної системи сприятиме потребам усіх сторінок.

7. Моніторинг та звітність: Забезпечення системи моніторингу та звітності дозволяє стежити за фінансовим станом пенсійних фондів та вчасно виявляти можливі ризики.

8. Публічна інформація: Забезпечення доступу до інформації про діяльність пенсійних фондів допомагає підвищити довіру громадян до пенсійної системи.

9. Стимулювання додаткових пенсійних накопичень: Впровадження податкових та фінансових заохочень для особистого пенсійного забезпечення може підвищити обсяги додаткових накопичень громадян.

Ці напрями можуть допомогти вдосконалити фінансовий механізм функціонування пенсійних фондів в Україні, забезпечуючи більш стійку та ефективну пенсійну систему для населення.

Солідарна пенсійна система фінансово неспроможна виплачувати пенсії в повному обсязі. Основною проблемою є низький рівень матеріального забезпечення пенсіонерів через дефіцит коштів ПФУ [5].

Запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи може бути одним із способів оптимізації функціонування пенсійної системи в Україні. Ця система передбачає, що крім державної пенсії, яка виплачується з державного бюджету, громадяни також можуть накопичувати кошти на свої індивідуальні пенсійні рахунки, які інвестуються в різні фінансові інструменти.

Основні переваги такої системи включають:

1. Забезпечення додаткового джерела пенсійних доходів: Накопичення на індивідуальних рахунках дозволяє громадянам отримувати додаткові джерела пенсійних доходів поряд із державною пенсією.

2. Збільшення стійкості пенсійної системи: Обов'язкова накопичувальна система може зменшити тиск на державний бюджет, знижена часткова відповідальність за виплату пенсій перекладається громадянам.

3. Стимулювання економічного розвитку: Інвестування коштів з індивідуальних пенсійних рахунків може підвищити розвиток капіталовкладень та фінансового ринку.

4. Індивідуалізація підходу: Кожен громадянин може вибрати стратегію накопичення та інвестування коштів, що відповідає його особистим фінансовим цілям та ризикам.

5. Фінансовий ризик: Інвестування на фінансовому ринку пов'язане з ризиками втрат коштів через накопичення ринку.

6. Нерівність: Громадяни з низькими доходами можуть мати обмежені можливості для нарахування пенсійних коштів.

7. Адміністративні витрати: Управління індивідуальними пенсійними рахунками може вимагати додаткові адміністративні витрати.

8. Можливість ефективного регулювання: Щоб забезпечити захист інтересів громадян та запобігти зловживанням, потрібно ефективно регулювання пенсійних фондів та інвестицій.

9. Перехідний період: Запровадження нової системи може потребувати перехідного періоду, під час якого потрібно вирішити питання щодо тих, хто вже на пенсії або наближається до пенсійного віку.

Реалізація обов'язкової накопичувальної пенсійної системи потребує детального вивчення та планування з боку уряду та пенсійних організацій. Важливо збалансувати переваги та ризики, а також забезпечити соціальну справедливість для всіх громадян.

Висновки з проведеного дослідження.

Ефективність фінансових механізмів залежить від цілеспрямованого відбору фінансових інструментів та ефективності їх впливу на окремі аспекти соціально-економічного розвитку. Механізм економічної відповідальності представлений сукупністю економічних інструментів, за допомогою яких при виникненні певних ситуацій у сфері накопичувального страхування учасники процесу участі будуть притягнуті до відповідальності згідно із законом.

ПФУ забезпечує пенсіями приблизно 11 мільйонів пенсіонерів. Середня пенсія в Україні одна з найнижчих у Європі. Тому виникає необхідність в розвитку недержавних пенсійних фондів. Повноцінне запровадження НПФ в Україні суттєво збільшить можливості подолання кризи рівня солідарності пенсійної системи, сприятиме покращенню добробуту майбутніх пенсіонерів та тих, хто завершив активну трудову діяльність, стимулюватиме розвивається фінансовий ринок і вся економіка нашої країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 04.08.2023).

2. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>

3. Зайчук Б.О., Зарудний С.Б., Березіна В.Т., Александров О.Б. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування. Київ : АВТ, 2006. 284 с.

4. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 248 с.

5. Лопушняк Г.С. Фінансові аспекти функціонування пенсійного фонду України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8328> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.6> (дата звернення: 10.08.2023).

6. Лаврухіна Н.О. Шляхи вдосконалення державного управління системою пенсійного забезпечення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 2. С. 3–44.

7. Рудик В. Закордонний досвід пенсійного забезпечення громадян в умовах кризових явищ та можливості його використання в Україні. *Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (3 листопада 2022 р.)*. Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 18–21.

REFERENCES:

1. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannya: Zakon Ukrainy vid 9 lypnia 2003 roku

№ 1058–IV [On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine dated July 9, 2003 No. 1058-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003, no. 49–51, st. 376. (in Ukrainian)

2. Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy [Report on the work and implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>

3. Zaichuk B.O., Zarudnyi S.B., Berezina V.T. Aleksandrov O.B. (2006) Pensiyniy fond Ukrainy. Orhanizatsiino-pravovi ta sotsialno-ekonomichni zasady funktsionuvannya [Pension Fund of Ukraine. Organizational-legal and socio-economic principles of functioning]. Kyiv: AVT, 284 p.

4. Chuhunov I.Ya., Nasibova O.V. (2017) Finansy pensiinoho zabezpechennia: monohrafiia [Pension finance: monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 248 p.

5. Lopushniak, G. (2020) Finansovi aspekty funktsionuvannya pensiinoho fondu Ukrainy [Financial aspects of the functioning of the pension fund of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8328> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.6> (accessed 10 August 2023).

6. Lavrukhnina N.O. (2015) Shliakhy vdoskonalennia derzhavnogo upravlinnia systemoiu pensiinoho zabezpechennia [Ways of improving state management of the pension system]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 2, pp. 3–44.

7. Rudyk V. (2022) Zakordonnyi dosvid pensiinoho zabezpechennia hromadian v umovakh kryzovykh yavyskh ta mozhyvosti yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience of pension provision of citizens in the conditions of crisis phenomena and the possibility of its use in Ukraine]. *"Finansovi instrumenty rehionalnoho rozvytku" – Zbirnyk prats' uchasnykiv VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (November 3, 2022)*. Zhytomyr: Poliskyi natsionalnyi universytet, pp. 18–21.